

О. О. Сиченко,
к. е. н., доцент кафедри менеджменту організацій,
Дніпропетровський державний аграрний університет

СОЦІАЛЬНИЙ КАПІТАЛ І СОЦІАЛЬНИЙ ПРИБУТОК У ВИЗНАЧЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

У статті розглянуто поняття та вимірні характеристики соціального капіталу і соціального прибутку у визначенні ефективності державної соціальної політики. Зокрема, обґрунтовано елементний склад соціального капіталу, основні показники ефективності соціального інвестування (соціальний ефект, соціальна ефективність, соціально-економічна ефективність, економічна ефективність) та індикатори їх оцінки.

In the article the concept and measurable characteristics of social capital and social gains in determining the efficiency of the state social policy. In particular, reasonably elemental composition of social capital, the main indicators of the effectiveness of social investment (social effect, social efficiency, socio-economic efficiency, economic efficiency) and indicators of their evaluation.

*Ключові слова: соціальний капітал, соціальний прибуток, індикатор, державна соціальна політика.
Key words: social capital, social income, indicator, state social policy.*

АКТУАЛЬНІСТЬ ТЕМИ

Дослідження в сфері обґрунтування доцільності проведення окремих заходів соціальної політики, що здійснюються державою та іншими її суб'єктами на базі обчислення індикаторів оцінки її ефективності та результативності (зокрема, і соціальних інвестицій), є надзвичайно актуальними для трансформаційної економіки. Той факт, що соціальні інвестиції здатні зробити значний економічний вплив на фінансові показники компанії, вимагає особливої уваги і вивчення. Рішення про соціальні інвестиції, як правило, приймаються в супереччі з аргументами про те, що основним завданням бізнесу є отримання прибутку, а корпоративні соціальні програми знижують вибір та зменшують ресурси індивідуальних інвесторів і співробітників компанії. Чіткі докази наявності економічного ефекту, очевидно, можуть послужити важливим аргументом на користь соціальних програм при прийнятті рішення про їх реалізацію.

МЕТА

Метою статті визначено дослідження понять та вимірні характеристики соціального капіталу і соціального прибутку у визначенні ефективності державної соціальної політики.

СТАН ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ

Пом'якшення соціальної напруженості є фактором формування особливого виду нематеріального багатства, пов'язаного з якістю взаємин між людьми та рівнем довіри в суспільстві, що отримав в літературі назву соціального капіталу. Численні дослідження останніх років фіксують роль соціального капіталу як одного з ключових чинників успішного соціально-економічного розвитку, що відображено в працях таких провідних вчених, як А. Александровой, А. Базилюка, В. Василенка, М. Волгіна, Д. Галлера, І. Григи, О. Дація, М. Корецького, Б. Надто-

чія, І. Рудкевич, Б. Річмана, Т. Семігіна, Й. Хендцеля, П. Таундсена, О. Яременка та інших. Науковою спільнотою створене значне науково-теоретичне та методичне підґрунтя проблематики, проте значна частина проблемних питань цієї багатогранної теми потребує докладнішого опрацювання.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Активний характер соціальної політики передбачає, насамперед, діяльність її суб'єктів, спрямовану на створення умов для найповнішої реалізації соціального потенціалу людини й суспільства, сутнісних сил особистості у процесі соціального розвитку. Нині особливо важливим напрямом здійснення активної соціальної політики є діяльність, спрямована на утвердження соціальної стабільності суспільства, в основі якої лежить надійна соціальна безпека людини, її добробут, соціальна захищеність. У цьому зв'язку вищими пріоритетами активної соціальної політики мають стати дійова система заходів, спрямована на стимулювання людського потенціалу, зростання економічної активності населення як самодостатньої цілі. Соціальна політика, що націлена на посилення соціальної безпеки людини на основі збільшення її реальних доходів, має набути виключно активного, а не пасивного характеру, коли вона зводиться до державної благодійності, що, у свою чергу, стимулює споживацькі настрої та інфляційні процеси у країні.

У цьому контексті визначення понять соціального капіталу та соціального прибутку вбачаються особливо важливими. Оскільки, наприклад, "достатній" рівень соціального капіталу значно знижує витрати бізнесу і за допомогою зміцнення довіри, координації і кооперації на всіх рівнях веде до підвищення продуктивності праці. "Нестача" соціального капіталу має наслідком наростання конфліктів і зниження ефективності. За виразом М. Портера і

П. Маскелла, "якщо не створювати робочі місця, не забезпечувати базовий дохід, не перешкоджати соціальної ізоляції менш кваліфікованої частини населення, процес накопичення (і збереження) соціального капіталу призупиниться і пов'язані з ним економічні вигоди будуть втрачені" [1]. Дійсно, саме взаємозв'язок соціального капіталу та економічного зростання є однією з причин зростання інтересу політиків до розробки та апробування альтернативних стратегій в сфері добробуту і соціальної підтримки.

Отже, необхідно пам'ятати, що в міру того як у процесі глобалізації колишні локальні переваги стають повсюдно доступними, конкурентоспроможність фірм, що діють на світовому ринку, все більшою мірою визначається двома факторами, які найбільш важко піддаються переміщенню, — здатністю зберігати і розвивати людські ресурси, а також створення і нарощування соціального капіталу. В цьому зв'язку відзначимо, що поняття соціального капіталу не тільки являє собою суму людських потенціалів людей, які проживають на даній території, а й додаткові позитивні і негативні елементи і множини. Поелементний склад соціального капіталу включає в себе три групи (рис. 1).

Разом з тим, після того, як ми охарактеризували сукупність елементів соціального капіталу, необхідно визначити поняття соціального прибутку. Якщо в економіці прибуток є грошовим еквівалентом, то в соціальній сфері, на наш погляд, це поняття значно більш багатомірне і на сьогоднішній день складно піддається вимірюванню. Ми вважаємо спірним твердження тих фахівців, які зазначають, що не може бути ніякого соціального прибутку [2]. Оскільки при вивченні інших літературних джерел можна зробити висновок про те, що зараз цілий ряд найрізноманітніших показників і досліджень роблять можливим визначення і розкриття поняття соціального прибутку. Так, наприклад, в якості відповідної позиції можна розглянути індекс людського потенціалу, який вже протягом півтора десятка років обчислюється Світовим банком для визначення інвестиційної привабливості тієї чи іншої країни [3]. В той же час цей індекс є більш механічним показником соціального прибутку в порівнянні з сукупністю більш детальних досліджень, у тому числі і соціологічних. Слід погодитись з тим, що для визначення соціального прибутку можуть застосовуватися такі показники, як валовий внутрішній продукт і рівень якості життя, які характеризують не тільки виключно механістичні позиції, а й соціальні позиції, за допомогою відображення зрілості і готовності суспільства до більш якісного рівня життя.

Таким чином, здійснення соціальної політики є стратегічним завданням держави, при реалізації якої повинен враховуватися показник умов розвитку і зростання соціальних та економічних структур суспільства. Можливо, слід розглядати невідповідність показників витрат бюджету нормативам і міжнародним стандартам за рахунок державних ресурсів, так і застосування сучасних методів і інструментів, заснованих на розвитку моделі соціального партнерства, реалізація якої передбачає існування зацікавлених суб'єктів на всіх рівнях державного управління, вдосконалення законодавства і створення правових умов, що дозволяють громадянам брати участь у прийнятті соціально та економічно значущих рішень, і створює умови для формування та розвитку громадянського суспільства та конкурентоспроможної та соціально орієнтованої економіки.

Необхідно також оцінювати ефективність соціальних інвестицій. Як відомо, ефективність виражається відношенням отриманого результату до здійснених затрат на його отримання. Економічна

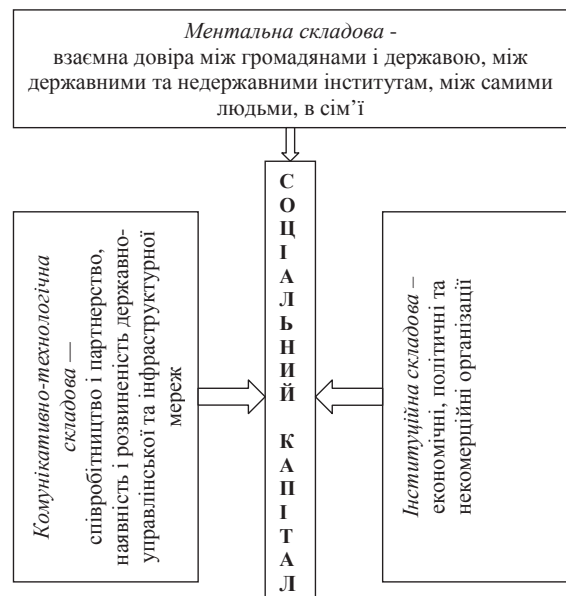

Рис. 1. Поелементний склад соціального капіталу

ефективність як кінцевий результат господарської діяльності, може характеризуватися вартісними або натуральними показниками. Стосовно до соціальних інвестицій економічна ефективність відображає тільки одну частину загальних показників ефективності. Іншу частину відображають показники соціальної ефективності соціальних інвестицій. У різних економічних публікаціях можна зустріти такі визначення соціальної ефективності: "формування і задоволення духовних потреб людини", "гармонійний розвиток особистості", "благо суспільства або окремих груп населення" [4]. Однак ці визначення дуже складно використовувати на практиці.

Розглянемо основні характеристики ефективності соціального інвестування:

- соціальний ефект визначається як економічними або статистичними, так і соціологічними показниками: зміною співвідношення бюджетів домогосподарств від споживання до заощадження, зростання кількості дітей у сім'ях, підвищення освітнього рівня населення, задоволеністю соціальним статусом або фінансовим становищем, а його основний показник — підвищення якості життя людей в результаті соціальної інвестиційної діяльності;

- соціальна ефективність, показники якої дають уявлення про кількісну сторону досягнутих соціальних цілей, заради яких соціальний інвестиційний проєкт розроблявся і здійснювався: виникнення додаткових соціальних послуг, зміна індексу споживчих цін, забезпеченості житлом, зменшення безробіття, збільшення народжуваності і зниження смертності;

- соціально-економічна ефективність, характеристики якої визначаються слідом за соціальним ефектом через збільшення фізичного обсягу послуги, зменшення вартісної оцінки послуги, зниження поточних витрат організацій соціальної сфери, збільшення числа відвідувань розважальних заходів, зниження виплат по безробіттю — спектр показників величезний;

- економічна ефективність соціальних інвестицій ґрунтується на мінімізації витрат на їх розробку та здійснення: абсолютні (різниця між сумою капіталовкладень і грошовою оцінкою його результатів), відносні (відношення грошової оцінки результатів і сукупних витрат), тимчасові (період повернення інвестицій).

Соціальний і соціально-економічний ефект соціальних програм виражається в підвищенні якості життя громадян і суспільства в цілому. В якості інди-

каторів оцінки соціального ефекту можуть бути використані такі показники, як зниження захворюваності, підвищення освітнього рівня, зниження чисельності і складу груп ризику, розширення сфери діяльності осіб з обмеженими можливостями, підвищення якості природного середовища та інші. В якості індикаторів оцінки соціально-економічного ефекту застосовуються такі показники, як кількість нових робочих місць, кількість новостворених малих і середніх підприємств, фінансова стійкість підприємств, зростання податкових надходжень до місцевих бюджетів, скорочення відтоку населення з територій, диверсифікація місцевої економіки та інші показники. При оцінці соціально-економічного ефекту корпоративних програм розробляються також спроби об'єднання соціальних індикаторів з фінансовими показниками компаній. Розроблені індикатори впроваджуються для соціальних підприємств — метод SROI, коефіцієнт окупності соціальних інвестицій. Застосовуються також методи, що дозволяють оцінити соціально-економічний ефект програм з відповідним зниженням витрат з державного бюджету.

Методи оцінки соціального і соціально-економічного ефекту широко освоєні некомерційним сектором. У західній системі державного соціального забезпечення практично 100 відсотків соціальних програм, що фінансуються з бюджетних коштів, підлягають незалежній оцінці для виміру виробленого ними ефекту. Організації технічної допомоги та благодійні організації розглядають оцінку ефекту як невід'ємний етап реалізації будь-якої програми. Так, кожен третій грант, наданий Фондом "Євразія", підлягає незалежній експертизі, кожна цільова програма оцінюється. Це робить зазвичай група незалежних експертів, що підвищує об'єктивність та неупередженість результатів.

В Україні інститут незалежної програмної оцінки знаходиться в стадії становлення. Завдяки зусиллям міжнародних організацій таких як Фонд "Євразія", Інститут економіки міста, Світовий банк, формується професія незалежного оцінювача, просуваються професійні стандарти, створюються культура і потреба проектного аналізу, заснованого на точних кількісних і якісних даних. Розвиваються такі методи оцінки, як порівняння з контрольними групами, інтерв'ю, анкетування, порівняння з середньостатистичними даними та інші. Оцінка соціальних програм є тією областю, в якій накопичений досвід і технології некомерційного сектора можуть бути успішно використані бізнес-сектором. Результати незалежної оцінки соціальних програм, опубліковані у вигляді звітів, можуть служити доказом того, що корпоративні програми націлені на соціальний ефект, а не мають виключно іміджевий характер. Ці результати можуть також продемонструвати масштаб корпоративних інвестицій, часто порівнянний з соціальними витратами з державного бюджету.

ВИСНОВКИ

Поелементний склад соціального капіталу включає в себе три групи — ментальні (взаємна довіра між громадянами і державою, між державними та недержавними інститутами, між самими людьми, в тому числі і в сімейних взаємовідносинах; комунікативно-технологічні (співробітництво і партнерство, наявність і розвиненість державно-управлінської та інфраструктурної мережі); інституційні (економічні, політичні та некомерційні організації).

Задля визначення соціальної прибутку можуть застосовуватися такі показники, як індекс людського потенціалу, валовий внутрішній продукт і рівень якості життя, які характеризують не тільки виключно механістичні позиції, а й соціальні позиції, за до-

помогою відображення зрілості і готовності суспільства до більш якісного рівня життя.

Існують чотири основні характеристики ефективності соціального інвестування: соціальний ефект, що характеризує ступінь задоволеності населення якістю життя; соціальна ефективність, що визначає підвищення рівня життя людей; соціально-економічна ефективність, що дає уявлення про економічну ефективність інвестиційних вкладень в соціальну сферу з урахуванням досягнутого соціального ефекту; економічна ефективність, що відображає економічну ефективність проекту на основі співвідношення результатів до витрат.

Література:

1. Портер М., Маскел П. Конкурентное преимущество: Как достичь высокого результата и обеспечить его устойчивость: пер. с англ. / М. Портер, П. Маскел. — М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. — 715 с.
2. Потемкин В.К. Социальные проблемы управления персоналом предприятий / В.К. Потемкин / Академия естественных наук РФ, секция "Экономика и социология", СПб отд. — СПб.: АЕН, 1996. — 263 с.
3. Dunning J.H. The globalization of business: the challenge of the 1990 s. / J.H. Dunning. — New-York: Routledge, 1993. — 467 p.
4. Kaplinsky R. Spreading the gians from globalization: What can be learned from value chain analysis? / R. Kaplinsky // IDS Working Paper. — 2000. — № 110. — P. 37.

Стаття надійшла до редакції 10.02.2012 р.

АГРОСВІТ
www.agrosvit.info
Передплатний індекс: 23892

ЖУРНАЛ ВИХОДИТЬ 24 РАЗИ НА РІК

Журнал «АГРОСВІТ» включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з **ЕКОНОМІКИ**

(постанова Президи ВАН України від 27 травня 2009 р. № 1-05/2)

Тел: (044) 223 26 28, 537 14 33, 537 14 32
Тел/факс: (044) 458 10 73
E-mail: economy_2008@ukr.net